

Dankzij 20 jaar vrijwilligerswerk

Kasteeltuin Culemborg gereconstrueerd

Wanneer noem je iemand een amateur? Hoelang kun je nog van vrijwilligerswerk spreken? Deze vragen blijven door mijn hoofd spoken na een bezoek aan de Kasteeltuin Culemborg. Als alles gaat volgens plan, en dat is nog maar afwachten, dan is over 3 jaar de inrichting van de kasteeltuin voltooid. Ongeveer 20 jaar zijn de vrijwilligers van de Stichting Kasteeltuin Culemborg dan aan het werk geweest; 20 jaar, en nog steeds even enthousiast. Begrijpelijk: het resultaat is iets om trots op te zijn.

Kasteel Culemborg moet een imposant bouwwerk zijn geweest. Het was een waterburcht. Het geheel was omgeven door grachten. Waarschijnlijk maakte een oude zijarm van de Lek deel uit van het grachtenstelsel. Heer Johan II van Bosinchem gaf rond 1350 de opdracht tot de bouw van het kasteel. In eerste aanleg was het een vijfhoekig gebouw met een verdedigingstoren (de zogenaamde Witte Toren) en een vierkante woontoren. Dit oudste gedeelte wordt nu de Opperhof genoemd.

Tekening Roelant Roghman (1597-1686) van het machtige kasteel.

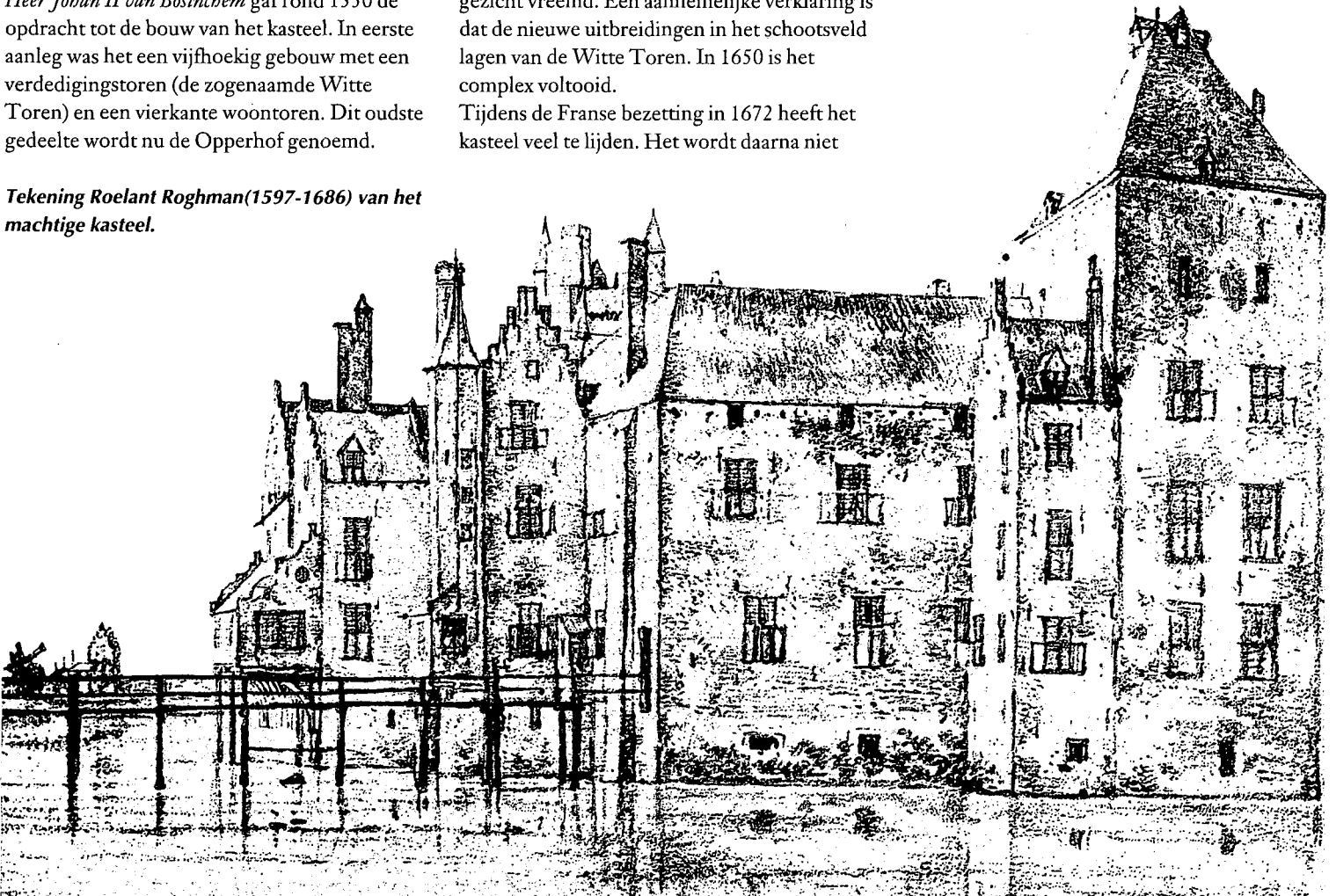
In de eeuwen daarna wordt het complex steeds uitgebreid. Voor het kasteel komen stallen en een werk- en opslag terrein, de Nederhof. Vlak naast de Witte toren wordt nog een toren gebouwd, de Ronde Toren. Op het eerste gezicht vreemd. Een aannemelijke verklaring is dat de nieuwe uitbreidingen in het schootsveld lagen van de Witte Toren. In 1650 is het complex voltooid. Tijdens de Franse bezetting in 1672 heeft het kasteel veel te lijden. Het wordt daarna niet

meer opgeknapt. Een halve eeuw later wordt een begin gemaakt met de afbraak van het complex. Het bouw materiaal werd, zoals gebruikelijk, hergebruikt. De Zuiderzeedijk is er mee versterkt en waarschijnlijk zijn de stenen ook gebruikt voor de stadswallen van Culemborg. In 1812 worden de laatste resten van de Nederhof gesloopt. Voorlopig valt het doek voor de Heren en Graven van Culemborg.

In 1982 koopt de gemeente Culemborg het terrein aan. De plek waar eens het trotse kasteel gestaan heeft, is verworden tot een verwaarloosde fruitboomgaard en een siertuin met een vervallen theekoepeltje. Het vervolg laat zich raden, maar niet in dit geval.

Cultuurhistorisch stadspark

Amateur-archeoloog de heer Alink had tien jaar eerder al onderzoek verricht naar de fundamenten van het kasteel. Hij weet B en W van Culemborg achter zijn plannen voor reconstructie van de kasteeltuin te krijgen. Het resultaat is dat er in 1985 een Stichting kasteeltuin Culemborg in het leven wordt geroepen. De Stichting krijgt toestemming om archeologisch onderzoek te verrichten en neemt de taak op zich om het gebied om te vormen tot een cultuurhistorisch stadspark. Voor een vrijwilligersclub een ambitieuze uitdaging. Als eerste

De Nederhof met stalen toegangsbrug.

Foto Math Berkers.

stap wordt in 1990 het theekoepeltje gerestaureerd.

Gelukkig kun je niet alles van tevoren weten. Vijf jaar heeft de opgraving geduurd. Maar ook daarna zijn er incidenteel nog wat kleinere opgravingen geweest. Vrijwilliger van het aller-eerste uur *Bas Smorenburg* was iedere zaterdag van de partij. 'Op papier waren we met een man of tien maar meestal stonden we met 5 of 6 mensen te graven. Gekkenwerk, maar wel schitterend. In totaal hebben we ongeveer 1500 vondsten gedaan. En alles, de Rijksdienst zal het beamen, perfect uitgevoerd.' Het verwerken van de gegevens is nog steeds niet klaar. *Bas Smorenburg* is nog net zo enthousiast als in het begin. De jaartallen vliegen je om de oren. Uitvoerig verhaalt hij over het bezoek van de kastelenkenner *prof. Janssen* van de Universiteit van Utrecht tijdens de opgraving van het stalcomplex. *H.L. Janssen* bevestigde zijn vermoeden dat de oorsprong van Kasteel Culemborg terug te voeren is tot rond 1280. Tja, dan krijg je zin om er weer een paar jaar tegenaan te gaan.

Tijdens de opgravingen zijn de meeste fundamenten blootgelegd, opgemeten en gefotografeerd. De meest uiteenlopende vondsten zijn gedaan. Honderden pijpenkoppen, kinderspeelgoed, damessieraden, bestek, drinkglazen en bekers. Bijzonder zijn de kacheltegels uit het begin van de 16de eeuw. Ronduit spectaculair is een monnikskruik. Uniek in de wereld. Het kruikje is afkomstig uit *Siegburg* en stelt een franciscaner monnik voor. Het hoofd vormt de deksel, maar heeft een staafvormige hals die in de beker verdwijnt. Het hoofd en de hals zijn doorboord. De monnik kijkt heel devoot. Op de kraag van de monnik staat een tekst. De betekenis van de tekst en het beeldje is nog steeds niet achterhaald.

De ontdekking van een gedeelte van een muur van het kasteel was een ander hoogtepunt tijdens de opgravingen. Bij de sloop van een oude schuur op het terrein kwam deze te voorschijn. In de muur bleken twee originele haakbusvensters te zitten. Eén venster is gereconstrueerd, het andere is nog vrijwel in oorspronkelijk staat.

Plattegrond weer herkenbaar

Het kasteelterrein wordt langzaam omgevormd tot een park. Het is uiteindelijk de bedoeling dat de plattegrond van het kasteel weer herkenbaar wordt. Veel werk is al verzet. De grachten zijn weer uitgegraven en het binnenplein van de Nederhof is bestraat. De muren zijn door middel van meidoornhagen aangegeven.

Architect *André Hoek* uit Utrecht is al 15 jaar betrokken bij de inrichting van de tuin. In het begin als vrijwilliger. Nu is hij tevens de archi-

tect voor de gemeente. Van hem was het idee om de hagen op de Nederhof naast de, verdwenen, muren te planten. De oorspronkelijke muur stond dus tussen de hagen. Hierdoor is de dikte van de muren dus goed te zien.

Contouren torens

Het is de bedoeling om ook de contouren van de twee torens weer gedeeltelijk zichtbaar te maken. Een eenvoudige constructie van stalen buizen en gaas moeten straks subtiel de suggestie van de torens geven. Deze stellages zullen na verloop van tijd begroeid raken met klimop, kamerfoelie en clematis. Ieder seizoen zal het beeld van de torens dus veranderen. Ook hier worden alleen de omtrekken van de muren aangegeven. Straks is dus een wandeling mogelijk binnen de metersdikke muren van de toren. Een vondst.

André Hoek heeft gekozen voor een modern materiaal gebruik. Het staal van de torens vind je terug in de twee bruggen die de eilanden verbinden. De Opperhof en de Nederhof zijn met elkaar verbonden door een moderne variant van een ophaalbrug. Een eenvoudig en overtuigend ontwerp.

Op de Opperhof stond nog een houten schuur. Dit schuurtje is omgevormd tot museum. Regelmatig worden hier exposities gehouden over de opgravingen. In de schuur is een gedeelte van het fundament van de Witte Toren blootgelegd. Het terrein van de Opperhof en het museum zijn iedere zaterdag opengesteld. Ook dit dankzij de inzet van de vrijwilligers van de Stichting Kasteeltuin Culemborg.

Door de Nederhof loopt een wandelpad. De gemeente Culemborg heeft op deze manier een aardige aanlooproute erbij gekregen naar het centrum. Maar het moet gezegd, dit komt zeker niet doordat de reconstructie van de tuin een

speerpunt was in het monumentenbeleid van de gemeente. Het overleg met *Ben W* verliep en verloopt, ondanks de jarenlange inzet van de vrijwilligers, moeizaam.*

De ambtenaren op de werkvloer daarentegen zijn steeds bereid om een oplossing te vinden. Variërend van het beschikbaar stellen van materiaal tot het inplannen van graafwerkzaamheden bij de uitvoering van andere projecten.

Financiering

In 2003 zou alles afgerond moeten zijn: het straatwerk, de stalen reconstructie van de torens, het herstel van de boomgaard. Er is nog genoeg te doen. Nu alleen de financiering nog. Er is nog een gat in de begroting van ruim f 300.000. Een kans bij uitstek voor de gemeente Culemborg om te laten zien dat ze trots is op het resultaat van de vrijwilligers van de Stichting Kasteeltuin. Met recht mag dan over drie jaar de burgemeester van Culemborg het lint door knippen tijdens de officiële opening.

Drs. M. Berkers is geograaf en werkzaam bij Berkers & Grootenhuis te Raalte.

Met dank aan *André Hoek* en *Bas Smorenburg* van de Stichting Kasteeltuin Culemborg. *André Hoek* is werkzaam bij Architectenbureau *Hoek BNA* te Utrecht.

* De relatie van de gemeente Culemborg met haar Monumenten is moeizaam. Tijdens mijn bezoek aan de stad vielen meteen enkele posters op: Gezocht: krakers voor het Gemeentehuis. Het prachtige gemeentehuis van architect *Rombout Keldermans* uit de eerste helft van de 16de eeuw staat al ruim een jaar leeg. De gemeente heeft de voorkeur gegeven aan de bouw van een nieuw stadskantoor. Wat er met het gebouw gaat gebeuren is onduidelijk.